

КЛАСТЕРИЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

© Л.С. Ноджак, О.М. Шепета, 2014

Однією з основних тенденцій розвитку сучасного світу є глобалізація, яка проявляється в тому, що усуваються кордони між внутрішньою та зовнішньою політикою. Для нашої країни цей процес може призводити як до позитивних, так і до негативних наслідків. Зокрема, якщо при цьому відкриваються перспективи залучення ресурсів, наприклад фінансових, матеріальних, технологічних, інформаційних тощо, яких не вистачає для забезпечення інноваційного розвитку, то, zarazom, підвищується міжнародна конкуренція за ці ресурси, і вітчизняні підприємства не в змозі змагатися з транснаціональними гігантами, які використовують новітні науково-технічні та інформаційні досягнення. Слід зазначити, що глобалізаційні процеси посилюють не лише міжнародні зв'язки, а й залежність між країнами в різних сферах діяльності [1].

Із глобалізацією пов'язана також низка інших негативних явищ: несправедливий перерозподіл благ, загроза конфліктів на регіональному і національному рівнях, фінансово-економічні спади, поглиблення неоднорідності світу, зокрема збільшення розриву між найбагатшими і найбіднішими країнами, масове безробіття, загострення криміногенної ситуації тощо. Дедалі популярнішими шляхами їх подолання стає зміна форм господарювання, а саме створення нових виробничо-господарських об'єднань та форм діяльності, серед яких чільне місце посідають кластери [2].

На сьогодні єдиного визначення для поняття «кластер» науковці не дають. Проте найповніше його суть розкриває О.М. Тищенко, який зазначає, що кластер – це територіально-галузеве, конкурентно-координаційне мережеве об'єднання підприємницьких структур, громадських організацій та наукових установ, що забезпечує його учасникам конкурентні позиції на різних рівнях національної економіки [5]. Часто до поняття «кластер» прирівнюється поняття «кластеризація». У науковій літературі існують певні розбіжності щодо тлумачення цього поняття, проте узагальнення літературних джерел дозволяє вказати на те, що кластеризація є комплексом організаційно-економічних заходів, що здійснюються державними, приватними або громадськими інститутами з метою об'єднання підприємств та установ у кластери, встановлення між ними неформальних взаємовідносин і мережевої співпраці [3].

Основоположником теорії кластеризації вважається М. Портер. Його погляди зосереджувались на понятті кластеризації економіки із позиції створення конкурентних переваг. Тобто, на думку вченого, головним мотивом для їх створення є те, що у промислових кластерах створюються найкращі умови для підвищення конкурентоспроможності [2]. Після М. Портера ще ряд іноземних науковців досліджували дану тему, більшість з яких є прибічниками теорії Портера. Зокрема, Енрайт М. є творцем теорії «регіональних кластерів», у яких інституції кластера знаходяться у так званому одному регіоні, тобто географічно близько. При цьому вчений дотримується думки, що основною вигодою створення регіональних кластерів є отримання конкурентних переваг, тобто повторює учення М. Портера [2].

Проте існують і інші думки, наприклад, з позиції економії витрат учасників кластера за рахунок внутрішньої чи зовнішньої економії на масштабах (Ф. Перру, А.Вебер, А.Маршалл, В. Прайс, Г. Мюрдаль), розвитку торгівлі, ділового оточення (С. Лімер, С. Розендельд), з позицій вирішення проблем регіону (М. Бест), реалізації конкурентних переваг (Д. Сольє, І. Толенадо, Е. Шиніц) [2].

Аналізуючи та узагальнюючи усі наведені вище думки та теорії науковці розвивали поняття кластерів і воно набуло таких рис, які характерні йому сьогодні. Так, потрібно розрізняти галузеву та територіальну складові поняття кластера. Це дозволяє під промисловим кластером розуміти групу споріднених взаємозв'язаних галузей і сфер послуг, що найуспішніше спеціалізуються в міжнародному розподілі праці, а під регіональним кластером – групу географічно сконцентрованих компаній з однієї або суміжних галузей і підтримуючих їх інституцій, розташованих в певному регіоні, виготовляють схожу або взаємодоповнюючу продукцію, характеризуються наявністю інформаційного обміну між фірмами-членами кластера і їх співробітниками, внаслідок чого підвищується конкурентоспроможність кластера у світовому господарстві [2].

Зарубіжний досвід показує, що країни-члени ЄС давно використовують кластеризацію для підвищення конкурентоспроможності економіки регіонів та держави. Зокрема, економіка Фінляндії

повністю кластеризована і в ній виділено 9 кластерів, а економіка Нідерландів розбита на 20 «мегакластерів», на основі функціонування яких визначені пріоритети інноваційної політики держави.

У Данії функціонує 29 кластерів, в яких беруть участь 40 відсотків усіх підприємств країни, які забезпечують 60 відсотків експорту, та розробляється концепція кластеризації. В Австрії діють трансграничні кластери з Німеччиною, Італією, Швейцарією, Угорщиною, активізувались зв'язки з Францією та Великобританією. Розроблена політика стимулювання розвитку зв'язків між дослідними інститутами та промисловим сектором, знижені регуляторні бар'єри в інноваційних програмах, формуються центри конкурентоспроможності.

У Німеччині створено промислові кластери, а в Словенії прийнято стратегію зростання конкурентоспроможності промисловості та розроблено програму національного розвитку кластерів.

У Росії використовується кластерний підхід при розробці регіональних стратегій розвитку. Процеси кластеризації спостерігаються в багатьох регіонах Російської Федерації [6].

В Україні розуміння кластерів як перспективної форми місцевого та регіонального економічного розвитку з'явилося не так давно. І, незважаючи на поступово зростаючий інтерес, на сьогодні на території України кластеризація національної економіки не набула значного поширення. Сфера розвитку кластерів в регіонах України в період з 1998 по 2006 роки суттєво розширилась та сформовано об'єднання організацій та підприємств в Хмельницьку, Луцьку, Львові, Житомирі, Івано-Франківську, Рівне, Херсоні, Севастополі та інших містах. У більшості регіонах держави проведені кластерні дослідження і запроваджуються сучасні ефективні форми об'єднаних суб'єктів господарювання.

Зокрема, слід навести Хмельницьку область, на території якої із 1998р. створені та активно функціонують кластери (будівельний, швейний, агропромисловий). Доволі результативними є також деревообробний кластер на Рівненщині «Полісся Рокнівщини», туристичний кластер «Сузір'я», що знаходиться на Івано-Франківщині та транспортно-туристичний кластер «Південні ворота України» (Хмельницька область). Подібні інтеграційні утворення (які можна віднести до кластерів) є в Одеській, Вінницькій, Тернопільській областях, м. Севастополі тощо [2].

Проблемами розвитку кластеризації в Україні можна вважати конкуренцію у національній економіці, яка залишається на досить низькому рівні, і тому створилася надто висока концентрація бізнесу і власності, монополізація різних сфер торгівлі і виробництва. Крім того, можна відзначити високий ступінь корупції і невисоку конкурентоздатність економіки у порівнянні з світовими аналогами [4]. Для вирішення даних проблем можна підвищувати результативність технології вирішення соціальних проблем; розвивати ресурсне забезпечення соціальних ініціатив громадськості на місцях; удосконалювати інформаційно-методичні мережі науково-дослідних інститутів. Для України життєво важливим залишається шлях структурної перебудови виробництва, а зокрема залучення великих фінансових ресурсів з метою підвищення конкурентоспроможності регіонів та держави, а також внутрішніх та іноземних інвестицій, створення нових підприємств тощо.

1. Соціально-економічна діагностика в умовах глобалізації: навч. Посібник/ О.С. Кузьмін, О.Г. Мельник, Н.Я. Петришин, Л.С. Ноджак, О.С. Скибінський. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. – 284 с.; 2. Конкурентоспроможність регіону в умовах кластеризації національної економіки: сутність та інструментарій оцінювання: [монографія] / В.В. Овчарук, О.О. Маслак, К.О. Дорошкевич. - Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. – 220 с.; 3. Развитие кластеров: сущность, актуальные подходы, зарубежный опыт / авт.-сост. С.Ф. Пятинкин, Т. П. Быкова. – Минск : Тесей, 2008. – 72 с.; 4. Фах та фахові характеристики керівника кластера: аналіз результатів дослідження [Електронний ресурс]. – режим доступу до ресурсу: ppv.net.ua/фах-та-фахові-характеристики-керівника-кластера; 5. Тищенко О.М. Кластери як вектор розвитку економіки: організація, сутність і концепції / О.М. Тищенко // Теоретичні та прикладні питання економіки. Вип.21. – К.: Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2010. – С.74-81. 6. Міністерство економічного розвитку і торгівлі [Електронний ресурс]. – режим доступу до ресурсу: www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=121164